

Қ А Р О Р И
ПЛЕНУМИ СУДИ ОЛИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
№ 5

аз 29 сентябри соли 2014

ш.Душанбе

**Оид ба татбиқи меъёрҳои Конститутсияи Ҷумҳурии
Тоҷикистон ҳангоми амалӣ намудани адолати судӣ**
(бо тағйиру иловаҳои, ки бо қарори Пленум
аз 14 июни соли 2018, №37 ворид гардидааст)

Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон Қонуни асосии Ҷумҳурии Тоҷикистон буда, асосҳои сохтори конституционӣ, ҳуқуқ, озодӣ ва вазифаҳои асосии инсон ва шаҳрванд, ташкили ҳокимияти давлатиро муайян мекунад.

Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон эътибори олии ҳуқуқӣ дорад ва меъёрҳои он мустақиман амал мекунад. Қонунҳо ва дигар санадҳои ҳуқуқие, ки хилофи Конститутсия мебошанд, эътибори ҳуқуқӣ надоранд. Дар мавриди ба меъёрҳои Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон мухалифат доштани қонунҳо ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ё қисмҳои таркибии онҳо меъёрҳои Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон татбиқ мегарданд.

Бо мақсади ҷорӣ намудани таҷрибаи яхела ва татбиқи дурусти меъёрҳои Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳангоми амалӣ намудани адолати судӣ, дар асоси моддаи 25 Қонуни конституционии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи судҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон», Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон -

Қ а р о р к а р д:

1. Мутобиқи моддаҳои 5 ва 14 Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, инсон, ҳуқуқ ва озодиҳои ӯ арзиши олии мебошанд.

Ҳаёт, қадр, номус ва дигар ҳуқуқҳои фитрии инсон дахлнопазиранд.

Ҳуқуқу озодиҳои инсон ва шаҳрвандро давлат эътироф, риоя ва ҳифз менамояд.

Ҳукуку озодиҳои инсон ва шахрванд ба воситаи Конститутсия, қонунҳои ҷумҳурӣ, санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ, ки аз тарафи Тоҷикистон эътироф шудаанд, ҳифз мегарданд.

Маҳдуд кардани ҳукуку озодиҳои инсон ва шахрванд танҳо ба мақсади таъмини ҳуқуқ ва озодии дигарон, тартиботи ҷамъиятӣ, ҳимояи асосҳои сохтори конститусионӣ, амнияти давлат, мудофиаи мамлакат, ахлоқи ҷомеа, сиҳати аҳоли ва тамомияти арзии ҷумҳурӣ раво дониста мешавад.

Ҳифзи ҳукуку озодиҳои инсон ва шахрванд, манфиати давлат, ташкилоту муассисаҳо, қонуниятро адолат аз ҷониби ҳокимияти судӣ амалӣ мегардад. Барои иҷрои ин мақсадҳо вазифаи суд таҳкими ҳамҷонибаи қонуният ва таъмин намудани адолати иҷтимоӣ мебошад.

Вобаста ба ин, суд, судяҳоро зарур аст, ки ҳифзи ҳукуку озодиҳои инсон ва шахрвандро, ки арзиши олии эътироф гардидааст, дар ҳамаи марҳилаҳои судӣ таъмин намоянд.

2. Тибқи моддаи 10 Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, Конститутсияи Тоҷикистон эътибори олии ҳуқуқӣ дорад ва меъёрҳои он мустақиман амал мекунанд. Қонунҳо ва дигар санадҳои ҳуқуқие, ки хилофи Конститутсияанд, эътибори ҳуқуқӣ надоранд.

Бо дарназардошти ин меъёрҳои конститусионӣ суд, судяҳоро зарур аст, ки ҳангоми баррасии парвандаҳо ба мувофиқат доштани қонун ё дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқии татбиқшуда ё татбиқшаванда оид ба парвандаи баррасишаванда ба Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон диққати ҷиддӣ зоҳир намоянд.

Дар ҳолати мувофиқат надоштани қонун ё дигар санади меъёрии ҳуқуқии татбиқшуда ё татбиқшаванда оид ба парвандаи баррасишаванда ба Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, суд, судяҳо ҳуқуқ доранд ба Суди конститусионии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар хусуси мувофиқат доштан ё надоштани онҳо ба Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон муроҷиат намоянд.

Ҳангоми муроҷиат ба Суди конститусионӣ дар хусуси ба Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон мувофиқат доштан ё надоштани қонун ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқии татбиқшуда ва ё татбиқшаванда оид ба парвандаи баррасишаванда, пешбурди парванда боздошта мешавад. Дар ин маврид, агар оид ба парвандаи ҷиноятӣ судшаванда дар ҳабси

пешакӣ қарор дошта бошад, суд, судяҳо масъалаи татбиқи чораи пешгириро нисбат ба ӯ бояд ҳал намоянд.

Дар сурати аз ҷониби Суди конституционӣ эътироф намудани мувофиқат надоштани қонун ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқии татбиқшуда ба Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, ин ҳолат барои аз нав сар кардани пешбурди парвандаи ҷиноятӣ бинобар ҳолатҳои нав ошкоршуда асос мегардад.

3. Меъёрҳои Конститутсия бевосита дар ҳолате татбиқ карда мешаванд, ки агар:

- муқаррароти бо меъёрҳои Конститутсия пешбинигардида, ки тибқи мазмуни худ батанзимдарории иловагиро талаб намекунад ва тавзеҳотро дар бораи имконпазирии татбиқи он бо шартҳои қабули қонун, ки ҳуқуқ, озодӣ, ӯҳдадорӣ инсонро шаҳрванд ва муқаррароти дигарро ба танзим мебарорад, дар бар намегирад;

- суд, судя ба ҳулоса ояд, ки меъёрҳои санади қонунгузори амалкунандаи ҷумҳурӣ ба муқаррароти дахлдори Конститутсия мухолифат менамоянд.

Дар ҳолати ҳаволакунанда будани меъёри Конститутсия, суд, судяҳо ҳангоми баррасии парвандаҳо бояд қонунро, ки муносибатҳои ҳуқуқиро ба танзим мебарорад, татбиқ намоянд. Мавҷуд будани қарори Суди конституционии Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба номувофиқатии меъёрҳои алоҳидаи қонун ё дигар санади меъёрии ҳуқуқӣ ба Конститутсия барои татбиқи қисми боқимондаи он монеа шуда наметавонад.

4. Мувофиқи қисми 3 моддаи 10 Конститутсия санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ, ки Тоҷикистон онҳоро эътироф кардааст, қисми таркибии низоми ҳуқуқии ҷумҳуриро ташкил медиҳанд. Агар қонунҳои ҷумҳурӣ ба санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ эътирофшуда мутобиқат накунанд, меъёрҳои санадҳои байналмилалӣ амал мекунанд.

Ба санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ Эълومияи умумии ҳуқуқи башар аз 10 декабри соли 1948, Паймони байналмилалӣ оид ба ҳуқуқҳои шаҳрвандӣ ва сиёсӣ аз 16 декабри соли 1966, Паймони байналмилалӣ оид ба ҳуқуқҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангӣ аз 16 декабри соли 1966, Конвенсияи байналмилалӣ оид ба ҳуқуқҳои кӯдак аз 20 ноябри соли 1989 ва ғайра дохил мешаванд.

Бо дарназардошти муқаррароти конституционии дар боло номбурда суд, судяҳо зимни баррасии парванда ҳуқуқ надоранд

меъёри қонуни батанзимдарорандаи муносибатҳои ҳуқуқии бавучудомадаро татбиқ намоянд, агар санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ дигар қоидахоро нисбат ба қонуни татбиқшаванда муқаррар намуда бошанд. Дар чунин ҳолатҳо меъёрҳои санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ татбиқ карда мешаванд.

5. Тибқи қисми 4 моддаи 10 Конститутсия қонунҳо ва санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ, ки Тоҷикистон эътироф кардааст, пас аз интишори расмӣ амал мекунанд.

Диққати суд, судяҳо ба он ҷалб карда шаванд, ки санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, инчунин санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ эътирофнамудаи Тоҷикистон, ба ғайр аз санадҳои меъёрии ҳуқуқие, ки сирри давлатӣ ё сирри дигари бо қонун ҳифзшавандаро дар бар мегиранд, дар нашрияҳои расмӣ интишор карда мешаванд. Тартиби интишори расмӣ санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ бо Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ» муайян карда шудааст.

Тибқи ин Қонун **сарчашмаи** расмӣ интишори санадҳои қонунгузорӣ, санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ эътирофнамудаи Тоҷикистон, қарорҳои яқҷояи Маҷлиси миллий ва Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, қарорҳои Маҷлиси миллии Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, қарорҳои Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, санадҳои меъёрии ҳуқуқии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, инчунин вазоратҳо, кумитаҳои давлатӣ, мақомоти назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, мақомоти назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Бонки миллии Тоҷикистон, рӯзномаҳои «Ҷумҳурият» ва «Садои мардум» мебошанд. **Сарчашмаҳои** матни расмӣ санадҳои меъёрии ҳуқуқии дар боло зикргардида инчунин Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Маҷмӯи қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, Феҳристи ягонаи давлатии санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳисоб мераванд.

6. Мувофиқи муқаррароти қисми 1 моддаи 19 Конститутсия ҳар кас кафолати ҳифзи судӣ дорад. Ҳар шахс ҳуқуқ дорад талаб намояд, ки парвандаи ӯро суди босалоҳият, мустақил ва беғараз, ки тибқи қонун таъсис ёфтааст, баррасӣ намояд.

Дикқати суд, судяҳо ба он чалб карда шавад, ки Конститутсия химояи судии ҳуқуқ ва озодиҳои инсон ва шахрвандро афзалиятнок эътироф намуда, онро кафолат додааст.

Мафҳуми химояи ҳуқуқ дар фаъолияти шахсони ваколатдор оид ба татбиқи тарзу тадбирҳои (чораҳои), ки барои барқарорсозии ҳуқуқи вайроншуда, чазо додани гунаҳгор ва пешгирии вайронкунии ҳуқуқ равона гардидааст, ифода меёбад.

Ба амал баровардани ҳуқуқи ҳар як шахс оид ба ҳифзи судӣ на танҳо ҳуқуқи бо ариза ба суд муроҷиат кардан, балки аз тарафи суди босалоҳият, мустақил ва беғараз моҳиятан, дар асоси қонун ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ҳал намудани парванда, инчунин қабул кардани санади судие, ки дар асоси он ҳуқуқҳои вайронгардидаи шахси барои химоя муроҷиат кардааст барқарор мегарданд, фаҳмида мешавад.

Босалоҳиятии суд дар он ифода меёбад, ки судҳо танҳо дар доираи ваколатҳои худ ҳуқуқи баррасӣ намудани парвандаро доранд. Аз дуруст муайян кардани салоҳияти ин ё он суд, қонунӣ ва асоснок будани санади судии қабулшуда вобастагӣ дорад.

Салоҳияти суди юрисдиксияи умумӣ аз салоҳиятҳои Суди конституционӣ ва судҳои иқтисодӣ аз рӯи қоидаҳои тобеияти идоравӣ фарқ мекунад. Салоҳияти суди юрисдиксияи умумӣ (Суди Олӣ, Суди ҳарбӣ, Суди ВМКБ, судҳои вилоят, шаҳри Душанбе, шаҳру ноҳия) оид ба баррасии парвандаҳои мушаххас аз рӯи тобеияти судӣ муайян карда мешаванд.

Бояд дар назар дошт, ки аз як суд ба суди дигар барои баррасӣ супоридани парванда, танҳо бо риояи талаботи Кодекси муурофиавии гражданин, Кодекси муурофиавии ҷиноятӣ, Кодекси муурофиавии ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ (минбаъд КМГ, КМҶ, КМҲМ) роҳ дода мешавад.

Дар моддаи 87 Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон омадааст, ки судяҳо дар фаъолияти худ мустақил буда, танҳо ба Конститутсия ва қонун итоат мекунанд. Даҳолат ба фаъолияти онҳо манъ аст.

Принсипи номбурда судяҳоро уҳдадор менамояд, ки онҳо аз таъсири бери оғоз бошанд ва ҳама гуна кӯшиши даҳолат намуданро ба ҳалли парвандаи мушаххас пешгирӣ намоянд.

Беғаразии судя яке аз кафолатҳои асосии одилона баррасӣ намудани парвандаҳои судӣ мебошад. Ҳангоми иҷрои уҳдадорӣҳои касбии худ судя бояд аз ҳама гуна бартариатдихӣ,

ақидаи бармаҳал ё муносибати хотирбинона канораҷӯӣ намояд ва барои истисноии беғаразиаш кӯшиш ба харҷ диҳад. Агар асосҳои бо қонунгузориҳои мушофиавӣ пешбинишуда барои рад кардани судья мавҷуд бошанд, ки беғаразӣ ва холисиашро зерин шубҳа гузоранд, ӯ бояд аз баррасии парванда даст кашад (моддаи 18 КМГ, 61 КМҚ, 38 КМҲМ).

7. Мутобиқи қисми 2 моддаи 19 Конституция ҳеҷ касро бе асоси қонунӣ дастгир, ҳабс кардан мумкин нест. Ҳар шахс аз лаҳзаи дастгир шудан метавонад аз ёрии адвокат истифода кунад.

Ин муқаррарот мақомоти таъқиби ҷиноятӣ, суд, судяхоро уҳдадор месозад, ки принсипи дахлнопазирии шахсиятро қатъиян риоя намуда, ба ғайриқонунӣ дастгир ва ҳабс кардани шахс роҳ надиханд. Ба ҳабс гирифтани, маҷбурӣ дар муассисаҳои тиббӣ ё тарбиявӣ нигоҳ доштани шахс танҳо бо қарори суд, судья иҷозат дода мешавад.

Гумонбаршуда, айбдоршаванда, судшаванда метавонанд аз ҳуқуқҳои бо қонун пешбинишуда барои ҳимоя аз айбдорӣ тавассути иштироки ҳимоятгар ё намояндаи қонунии худ истифода баранд.

Мувофиқи талаботи моддаи 49 КМҚ ҳимоятгар аз вақти дар ҳаққи шахс баровардани қарори оғози парвандаи ҷиноятӣ, инчунин аз лаҳзаи воқеан дастгир шудани гумонбаршуда барои иштирок дар парванда роҳ дода мешавад. Асосҳои иштироки ҳатмии ҳимоятгар ҳангоми пешбурди парвандаҳои ҷиноятӣ дар моддаи 51 КМҚ пешбинӣ шудааст.

Таҳқиқбаранда, муфаттиш, прокурор, суд, судья ҳуқуқ доранд иштироки ҳимоятгарро оид ба дигар парвандаҳо низ зарур шуморанд, агар чунин ҳисобанд, ки мураккабии парванда ва дигар ҳолатҳо метавонанд ба гумонбаршуда, айбдоршаванда ё судшаванда амалӣ гардонидани ҳуқуқашонро барои ҳимоя мушкил менамоянд.

Даст кашидан аз ҳимоятгар бинобар надоштани маблағ барои пардохти музди ёрии ҳуқуқӣ ё дигар ҳолатҳое, ки аз маҷбуран даст кашидан аз ҳимоятгар шаҳодат медиҳанд, иҷозат дода намешавад.

Агар асосҳои иштироки ҳатмии ҳимоятгар дар парванда мавҷуд бошад аз ҷониби худ дастгиршуда, гумонбаршуда, айбдоршаванда, судшаванда ё намояндаи қонунии онҳо, инчунин бо ризогии онҳо аз ҷониби дигар шахсон даъват нашуда бошад,

тахқиқбаранда, муфаттиш, прокурор, суд, судя вазифадоранд иштироки ҳимоятгарро дар парванда таъмин намоянд. Дар ин сурат қарори таҳқиқбаранда, муфаттиш, прокурор, судя ё таъиноти суд дар бораи ҷудо кардани ҳимоятгар барои коллегияи касбии адвокатҳо ва адвокатҳои ваколатдор ҳатмӣ мебошад.

Агар оид ба парванда тибқи қонун иштироки ҳимоятгар ҳатмӣ бошад таҳқиқ ё тафтиши пешакӣ ва баррасии парвандаи ҷиноятӣ бе иштироки ӯ сурат гирифта, ё бо тарзи дигар ҳуқуқи гумонбаршуда, айбдоршаванда, судшаванда барои доштани ҳимоятгар вайрон карда шуда бошад, ин ҳолат ба таври ҷиддӣ вайрон намудани қонуни мурофиавии ҷиноятӣ эътироф карда мешавад ва дар ҳар ҳолат асос барои бекор кардани санади судӣ мегардад.

8. Мувофиқи қисми 3 моддаи 2 Конститутсия ҳамаи миллатҳо ва халқиятҳо, ки дар ҳудуди ҷумҳурӣ зиндагӣ мекунанд, ҳақ доранд аз забони модариашон озодона истифода баранд.

Бо дарназардошти меъёри конститутсионии мазкур шахсони иштирокчии парванда, ки забони давлатиро намедонанд, ҳуқуқ доранд бо забони модариашон дар мурофиаи судӣ баёнот ва ҳулоса диҳанд, баромад ва дархостҳо пешниҳод кунанд, инчунин аз хизмати тарҷумон истифода баранд.

Дарачаи дониستاني забони мурофиавӣ ва кифоягии он барои дар мурофиаи судӣ иштирок намудан, бояд бо дарназардошти фикри шахси ба хизмати тарҷумон эҳтиёҷманд муайян карда шавад. Ҳуқуқи истифодаи забони модарӣ ё хизмати тарҷумон хангоми оmodасозии парвандаи граждани, оилавӣ ба муҳокимаи судӣ пас аз барои иштирок ба парванда ҷалб кардани шахс, хангоми баррасии парвандаҳои ҷиноятӣ ва ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ бошад дар қисми оmodасозии маҷлиси судӣ фаҳмонида мешавад.

Суд, судяҳо бояд дар назар дошта бошанд, ки вайрон гардидани ҳуқуқҳо дар бобати истифодаи забони модарӣ ё хизмати тарҷумон ба таври ҷиддӣ вайрон кардани меъёрҳои ҳуқуқи мурофиавӣ ба ҳисоб рафта, дар ҳар маврид барои бекор кардани санади судӣ асос мегардад.

9. Мутобиқи қисми 2 моддаи 88 Конститутсия мурофиа ба тарзи мувоҳида ва дар асоси баробарии тарафҳо сурат мегирад.

Моҳияти ба тарзи мубоҳиса сурат гирифтани мурофиа дар баробархукукии тарафҳо зимни пешниҳоди далелҳо, иштирок дар чараёни таҳқиқи ҳамаҷониба ва пурраи далелҳо, ибрази фикру мулоҳизаҳои онҳо оид ба масъалаҳои мавриди баррасӣ қарордошта ифода мегардад.

Принсипи баробарии тарафҳо дар баробархукукии онҳо ҳангоми муруҷиат намудан ба суд, имконияти баробар дар ҳимояи мавқеи худ, пешниҳод ва таҳқиқи далелҳо дар маҷлиси суд зоҳир мегардад.

Суд, судяҳоро зарур аст, ки принсипи мубоҳиса ва баробарии тарафҳоро риоя ва роҳбарии мурофиаро амалӣ намуда, мустақилият, беғаразӣ, ҳолисии худ ва мувозинати байни тарафҳоро нигоҳ дошта, ба шахсони иштирокчии парванда ҳукуку уҳдадорихояшонро фаҳмонида, дар амалӣ намудани ҳукуку уҳдадорихояшон мусоидат намуда, оид ба оқибатҳои содир кардан ё накардани амалҳои мурофиавӣ огоҳ созанд, барои таҳқиқи ҳамаҷониба ва пурраи далелҳо, муқаррар намудани ҳолатҳои воқеӣ ва истифодаи дурусти қонунҳо ҳангоми ҳалли парвандаҳо шароит фароҳам оваранд.

10. Тибқи қисми 3 моддаи 88 Конститутсия мурофиа дар ҳамаи судҳо ба тарзи ошкоро мегузарад, ба истиснои мавридҳои, ки қонун муайян кардааст.

Суд, судяҳо бояд дар назар дошта бошанд, ки ошкоро будани муҳокимаи судӣ, саривақт, ҳолисона огоҳ намудани ҷомеа дар бораи фаъолияти судҳо қафолати муҳокимаи одилонаи судӣ ва яке аз воситаҳои таҳкими боварии ҷомеа нисбат ба суд буда, амалишавии вазифаҳои мурофиаи судиро барои таҳкими адолат, қонуният ва тартиботи ҳуқуқӣ, пешгирии ҷиноят, эҳтироми қонун, ҳифзи ҳукуку озодиҳои инсон ва шахрванд таъмин менамояд.

Таҳти мафҳуми ошкоро будани муҳокимаи судӣ ин имконияти ба толори маҷлиси судӣ ворид шудани шахсоне, ки иштирокчии парванда намебошанд, аз ҷумла намояндагони воситаҳои ахбори омма ва дар маҷлиси ошкорои судӣ ҳузур доштани онҳо, таъмини ҳукуқи онҳо ҷиҳати дар шакли ҳаттӣ сабт кардани чараёни мурофиаҳои судӣ, инчунин ба навори магнитофон сабт кардани мурофиаи ҷиноятӣ ва истифодаи воситаҳои аудиоӣ дар мурофиаи ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ, танҳо бо иҷзати раисикунанда ва розигии тарафҳо истифодаи воситаҳои

аксбардорӣ, сабти аудио, видео, пахши чараёни мачлиси судӣ тариқи радио ва телевизион дар муурофияҳои граждани, оилавӣ ва ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ, суратгирӣ ва сабти видео дар муурофияи ҷиноятӣ фаҳмида мешавад.

Гузариши муҳокимаи ҷиноятии суд танҳо дар ҳолатҳои пешбинишудаи қонунгузори муурофиявӣ иҷозат дода мешавад.

11. Тибқи талаботи моддаи 16 Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар хориҷи кишвар таҳти ҳимояи давлат мебошад. Ҳеҷ як шаҳрванди ҷумҳуриро ба давлати хориҷӣ супурдан мумкин нест. Супурдани ҷинояткор ба давлати хориҷӣ дар асоси шартномаи тарафайн ҳал мешавад.

Масъалаи мазкур миёни давлатҳо - иштирокчиёни Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил бо Конвенсия дар бораи расонидани ёрии ҳуқуқӣ ва муносибатҳои ҳуқуқӣ оид ба парвандаҳои граждани, оилавӣ ва ҷиноятӣ (Кишинев, 7 октябри соли 2002), байни дигар давлатҳо бошад бо шартномаи тарафайн ба танзим дароварда мешавад.

Тартиби супоридани шахс барои ба ҷавобгари ҷиноятӣ кашидан ё иҷрои ҳукми тибқи боби 49 КМҶ ҳал карда мешавад.

Диққати суд, судяҳо ба он ҷалб карда шаванд, ки шикоят аз амал (беамалӣ) ва қарори шахсони мансабдор дар бораи супоридани шахс ба давлати хориҷӣ барои таъқиби ҷиноят бо тартиби муқаррарнамудаи боби 14 КМҶ баррасӣ мегардад.

12. Мувофиқи моддаи 17 Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳама дар назди қонун ва суд баробаранд. Давлат ба ҳар кас қатъи назар аз миллат, наҷод, ҷинс, забон, эътиқоди динӣ, мавқеи сиёсӣ, вазъи иҷтимоӣ, таҳсил ва молу мулк, ҳуқуқу озодиҳоро қафолат медиҳад.

Принсипи баробарӣ дар назди қонун ва суд, баробарии ҳуқуқу ӯҳдадорӣҳои тамоми субъектҳои муносибатҳои ҳуқуқи муурофиявиро дар назар дошта, нисбати ҳамаи иштирокчиёни муурофияи судӣ паҳн мегардад.

Аз ин лиҳоз, суд, судяҳо ҳангоми баррасии парванда ба шахсони иштирокчиҳои парванда ягон ҳел бартарият ва афзалият надода, нисбат ба урфу одат ва анъанаҳои миллату халқиятҳо эҳтиром зоҳир намуда, хусусиятҳои хоси фарҳангӣ, этникӣ, иҷтимоӣ, динӣ ва ғайраро ба инобат гирифта, танҳо бояд дар асоси далелҳои мавҷуда санадҳои судии қонунӣ, асоснок ва одилона қабул намоянд.

13. Тибқи қисмҳои 1 ва 2 моддаи 18 Конститутсия ҳар кас **ҳуқуқ ба ҳаёт** дорад. Ҳеч кас аз ҳаёт маҳрум карда намешавад, ба истиснои ҳукми суд барои ҷинояти махсусан вазнин.

Бояд дар назар дошт, ки Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон (минбаъд КҶ) ҷазои қатлро ҳамчун ҷораи истисноӣ танҳо барои ҷиноятҳои одамкушӣ (қисми 2 моддаи 104), таҷовуз ба номус (қисми 3 моддаи 138), терроризм (қисми 3 моддаи 179), генотсид (моддаи 398), биотсид (моддаи 399) пешбинӣ намудааст. Кодекси ҷиноятӣ таъини ҳукми қатлро нисбати зан ё шахсе, ки ҷиноятро то синни 18 солагӣ содир намудааст, иҷозат намедихад.

Дар баробари ин, бо Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи боздоштани татбиқи ҷазои қатл» аз 15 июли соли 2004 татбиқ ва иҷрои ҷазои қатл аз 30 апрели соли 2004 боздошта шудааст.

14. Мувофиқи қисми 3 моддаи 18 Конститутсия дахлнопазирии шахсро давлат кафолат медиҳад. Ба ҳеч кас шиканча, ҷазо ва муносибати ғайриинсонӣ раво дида намешавад. Мавриди озмоиши маҷбурии тиббӣ ва илмӣ қарор додани инсон манъ аст.

Меъёри конститутсионӣ дар бораи он ки ба ҳеч кас шиканча, ҷазо ва муносибати ғайриинсонӣ раво дида намешавад, бо таҳдиди татбиқи ҷазо барои шиканча таъмин гардидааст (моддаи 143¹КҶ).

Агар шикоят дар бораи татбиқи шиканча ва дигар намудҳои муносибат ва ҷазои бераҳмона, ғайриинсонӣ ё таҳқиркунандаи шаъну шараф дар мурофияи судӣ пешниҳод гардида бошад, суд, судяҳо вазифадоранд, ки ҷораҳои бо қонун пешбинишударо барои ғавран баррасӣ намудани он андешанд.

Агар барои пурра санҷидани шикоят оид ба татбиқи шиканча гузаронидани амалҳои ба салоҳияти суд мансубнабуда (гузаронидани таҳқиқ ё тафтиш ва ғайра) зарур бошад, суд, судя таъинот (қарор) қабул намуда, ба зиммаи прокурор барои ба амал баровардани санчиши дахлдор бо нишон додани муҳлати ба суд пешниҳод кардани маводи санчишӣ масъулият вогузор мекунад. Маводи санчиши шикоят ва қарорҳои мурофиявии аз рӯи он қабулшуда дар мурофияи судӣ эълон ва ба парванда ҳамроҳ карда мешаванд.

Дикқати суд, судяҳо ба он ҷалб карда шавад, ки далелҳо бо асосҳои дар моддаи 88¹ КМҶ дарҷгардида ғайри қобили қабул ҳисобида мешаванд.

Бояд дар назар дошт, ки хангоми баррасии дархости тарафҳо дар бораи хорич кардани далел аз шумораи далелҳои пешниҳодшуда, бинобар асоси бадастовариҳои он бо роҳи шиканча ё дар натиҷаи дигар амалҳои ғайриқонунӣ, вазифаи исбот кардани бо роҳи қонунӣ гирифтани далел ба зиммаи айбдоркунандаи давлатӣ (айбдоркунандаи хусусӣ) вогузор карда мешавад.

Меъёри конституционӣ оид ба манъ будани озмоиши тиббӣ ва илмӣ нисбати инсон бо пешбинӣ намудани ҷавобгарӣ барои ҷиноятҳо ба муқобили шахсият вобаста аз оқибатҳои воқеан ба вуқӯъомада таъмин карда мешавад.

Ҷавобгариҳои ҷиноятӣ барои гузаронидани озмоиши биологӣ, тиббӣ ва илмӣ нисбати инсон, ки дар ҷараёни низои мусаллаҳона содир шудааст, тибқи банди «а» қисми 2 моддаи 403 ва моддаи 404 КҶ ба миён меояд.

15. Қисми 1 моддаи 20 Конститутсия муқаррар намудааст, ки ҳеҷ кас то эътибори қонунӣ пайдо кардани ҳукми суд дар содир кардани ҷиноят гунаҳгор дониста намешавад.

Ин меъёри конституционӣ дар моддаи 15 КМҶ ҳамчун принципи эҳтимолияти бегуноҳӣ инъикос ёфтааст, ки мақомоти таъқиби ҷиноятӣ, суд, судяҳо бояд риояи ҳатмии онро таъмин намоянд.

Айбдоршаванда (судшаванда) уҳдадор нест, ки бегуноҳии худро исбот намоянд. Аз тарафи судшаванда эътироф намудани гуноҳи худ, агар он бо маҷмӯи дигар далелҳои аз рӯи парванда ҷамъовардашуда ва дар мувофиқи судӣ таҳқиқгардида тасдиқ нагардида бошад, барои қабул намудани ҳукми айбдоркунанда асос шуда наметавонад.

Суд, судяҳо бояд муқаррароти моддаи 339 КМҶ-ро, ки тибқи он ҳукми айбдоркунанда набояд ба тахминҳо асос ёбад ва танҳо ба шарте бароварда мешавад, ки дар ҷараёни муҳокимаи судӣ гунаҳгор будани судшаванда дар содир намудани ҷиноят бо маҷмӯи далелҳои таҳқиқшуда тасдиқ гардида бошад, қатъиян риоя намоянд.

16. Тибқи қисми 2 моддаи 20 Конститутсия ҳеҷ кас баъди гузаштани муҳлати таъқиби **ҷиноятӣ**, инчунин барои содир кардани рафторе, ки хангоми воқеъ шуданаш ҷиноят ҳисоб намеёфт, ба ҷавобгарӣ кашида намешавад. Барои як ҷиноят ҳеҷ кас такроран ҷазо намебинад.

Тартиби озод кардан аз ҷавобгарии ҷиноятӣ бо сабаби гузаштани муҳлати ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашиданро моддаи 75 КҶ пешбинӣ намудааст.

Қонуни ҷиноятӣ, ки ҷиноят будани кирдорро муқаррар менамояд, ҷазоро пурзӯр мекунад ё ба тариқи дигар вазъи шахсро, ки ҷиноят содир намудааст, бадтар месозад, қувваи бозгашт надорад (қисми 3 моддаи 13 КҶ).

Дар моддаи 8 КҶ принсипи конституционии адолат оварда шудааст, ки тибқи он ҳеҷ касро барои як ҷиноят ду маротиба ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашидан мумкин нест.

Диққати мақомоти таъқиби ҷиноятӣ, суд, судяҳо ба он ҷалб карда шавад, ки мутобиқи моддаи 11¹ КҶ агар меъёри ҳуқуқи ҷиноятӣ духӯра ифода ёфта бошад, ё худ онро ду хел маънидод намоянд, дар ин сурат он ба манфиати айбдоршаванда (судшаванда, маҳкумшуда) тафсир (маънидод) карда мешавад.

17. Мутобиқи қисми 4 моддаи 20 Конститутсия мусодириро пурраи молу мулкҳои шахси маҳкумшуда манъ аст.

Бо дарназардошти ин муқаррароти конституционӣ мусодириро молу мулк танҳо бо асосҳои дар бандҳои «а»-«г» қисми 1 моддаи 57 КҶ пешбинигардида иҷозат дода мешавад.

Мусодириро молу мулк ин дар асоси ҳукми айбдоркунанда маҷбуран ба таври ройгон гирифта ва ба моликияти давлат гузаронидани молу мулк мебошад.

Диққати суд, судяҳо ба он ҷалб карда шавад, ки мутобиқи қисми 8 моддаи 57 КҶ молу мулке, ки барои маҳкумшуда ё шахси таҳти сарпарастии ӯ қарордошта зарур аст, мувофиқи рӯйхати дар Кодекси иҷроӣ ҷазои ҷиноятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинигардида мусодира карда намешавад.

18. Мувофиқи муқаррароти моддаи 21 Конститутсия ҳуқуқи ҷабрдиаро қонун ҳифз мекунад. Давлат ҳифзи судӣ ва ҷаброни зарарро барои ҷабрдида қафолат медиҳад.

Барои таъмини ин қафолати конституционӣ суд, судяҳо ҳангоми баровардани санадҳои судӣ бояд масъалаи аз шахси гунаҳгор ситонидани товони зарари молу мулкҳои ба ҷабрдида расонидашударо баррасӣ ва ҳал намоянд (моддаҳои 335 КМҶ, 141 КМҲМ).

Маҳрум кардан ё маҳдуд сохтани ҳуқуқҳои бо қонун қафолатдодаи ҷабрдида, ки дар моддаҳои 42 КМҶ, 30 КМҲМ пешбинӣ шудаанд, дар сурате ба таври ҷиддӣ вайрон кардани

қонунгузори мурофиавии ҷиноятӣ ва ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ эътироф ва бекоршавии санади судиро ба миён меорад, агар ин ҳолат ба таҳқиқи ҳамаҷониба ва ҳолисонаи ҳолатҳои парванда ҳалал расонида, барои баровардани санади қонунӣ, асоснок ва одилонаи судӣ таъсир расонидаанд ё метавонистанд таъсир расонанд (моддаҳои 375 КМЧ, 172 КМХМ).

19. Тибқи моддаи 22 Конститутсия манзили шахс дахлнопазир аст.

Ба манзили шахс зӯран даромадан ва касеро аз манзил маҳрум кардан манъ аст, ба истиснои мавридҳои, ки қонун муқаррар кардааст.

Зери мафҳуми манзил, ҳонаи истиқомати фардӣ бо биноҳои истиқоматӣ ва ғайриистіқомати ба он дохилшаванда, бинои истиқоматӣ новобаста аз шакли моликият ба фонди манзил дохилшаванда, ки барои истиқомати доимӣ ё муваққатӣ мувофиқ аст, ҳамчунин дигар бино ё сохтмони ба фонди манзил дохилшаванда, вале барои истиқомати муваққатӣ таъин гардидааст, фаҳмида мешавад.

Таҳти вайрон намудани дахлнопазирии манзил, ин ғайриқонунӣ даромадан ба манзил бар хилофи хоҳиши шахси дар он истиқоматкунанда ё касеро аз манзилаш маҳрум кардан фаҳмида мешавад, ки барои он дар моддаи 147 КЧ ҷавобгарии ҷиноятӣ пешбинӣ шудааст.

Аз ҷониби мақомоти таъқиби ҷиноятӣ азназаргузаронӣ ва кофтукови манзили истиқоматӣ, инчунин муоинаи оперативии манзил бар хилофи хоҳиши шахсони дар он истиқоматкунанда танҳо бо иҷзати суд (судя) сурат мегирад.

20. Мувофиқи муқаррароти моддаи 23 Конститутсия маҳрамияти мукотиба, сӯҳбатҳои телефонӣ, муросилот ва муҳобироти шахс таъмин карда мешавад, ба истиснои мавридҳои, ки дар қонун нишон дода шудааст.

Мақомоти таъқиби ҷиноятӣ, суд, судяҳо бояд дар назар дошта бошанд, ки мутобиқи моддаи 8 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти оперативӣ-ҷустуҷӯӣ» гузаронидани чорабиниҳои оперативӣ-ҷустуҷӯӣ, ки ҳуқуқҳои конститутсионии инсон ва шахрвандро ба маҳрамияти мукотиба, гуфтугӯҳои телефонӣ, муросилоти почта, хабарҳои телеграфӣ ва хабарҳои дигари тавассути шабакаҳои алоқаи барқӣ ва алоқаи почта интиқолшаванда, инчунин ҳуқуқи дахлнопазирии манзилро

махдуд мекунад тибқи қарори асосноки мақомоти амаликунандаи Ҷамоияти оперативӣ-ҷустуҷӯӣ бо дархости прокурори ваколатдор ва иҷозати судя роҳ дода мешавад (ба истиснои ҳолатҳои муқаррарнамудаи қонун).

Гузариши қарорҳои, ҷамоати гирифта, ҳамаи муносиботҳои почтаю телеграф, гӯш кардан ва сабаби гуфтугӯи телефонӣ тибқи муқаррароти боби 22 ҚМҶ амалӣ карда мешавад.

Дар ҳамаи мақомоти таъкиби ҷиноятӣ, суд, судяҳо ба он рағуба карда шаванд, ки натиҷаҳои ҷараёниҳои оперативӣ-ҷустуҷӯӣ, ки таваҷҷути махдуд кардани ҳуқуқҳои конституционии шаҳрванд ба маҳрамияти мукотиба, гуфтугӯҳои телефонӣ, муносиботҳои почта, хабарҳои телеграфӣ ва хабарҳои дигар, инчунин дахлнопазирии манзил ба даст оварда шудаанд, ҳамчун далел аз рӯи парвандаҳо дар сурате истифода бурда мешаванд, агар онҳо аз ҷониби мақомоти тафтиши пешакӣ ва суд тибқи меъёрҳои қонунгузорию мувофиқи ҷиноятӣ мавриди санҷиш ва баҳодиҳӣ қарор дода шуда бошанд.

Вайрон кардани маҳрамияти мукотиба, сӯҳбатҳои телефонӣ, муносибот ва муҳабироти телеграфӣ ё дигар муҳабирот боиси бо моддаи 146 ҚҶ ба ҷавобгарии ҷиноятӣ қасддан мегардад.

Тибқи талаботи қисми 2 моддаи 23 Конституция дар бораи ҳаёти шахсии инсон бе розигии ӯ ҷамъ намудан, нигоҳ доштан, истифода ва паҳн кардани маълумот манъ аст.

Барои ғайриқонунӣ ҷамъ ва паҳн кардани маълумот оид ба ҳаёти шахсӣ дар моддаи 144 ҚҶ ҷавобгарии ҷиноятӣ пешбинӣ шудааст.

21. Мутобиқи моддаи 28 Конституция шаҳрвандон ҳуқуқи муттаҳид шудан доранд. **Шаҳрванд ҳуқуқ дорад дар ташкили ҳизбҳои сиёсӣ, иттифоқи касаба ва дигар иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ иштирок намояд, ихтиёран ба онҳо дохил ва аз онҳо хориҷ гардад.**

Ҳизбҳои сиёсӣ дар асоси гуногунандешии сиёсӣ барои ташаккул ва ифодаи иродаи халқ мусоидат мекунанд ва дар ҳаёти сиёсӣ иштирок менамоянд. Сохтор ва ҷамоияти онҳо бояд ба меъёрҳои демократӣ мувофиқ бошанд.

Дар баробари ин қонунгузор дар ҳолатҳои муқарраршуда баъзе маҳдудиятҳоро низ пешбинӣ кардааст. Тибқи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳизбҳои сиёсӣ» дар мақомоти амниятӣ миллӣ, қорҳои дохилӣ, прокуратура, гумрук ва

мақомоти андоз, адлия, судҳо ва Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон, дигар қушунҳо ва воҳидҳои ҳарбӣ, инчунин дар мақомоти ҳокимияти давлатӣ, муассисаҳои таълимӣ таҳсилоти миёнаи умумӣ ва олии касбӣ таъсис додан ва фаъолият кардани ташкилоти ҳизбҳои сиёсӣ манъ карда шудааст.

Дар сурати аз тарафи ҳизби сиёсӣ вайрон намудани меъёрҳои Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, қонунҳои конституционии Ҷумҳурии Тоҷикистон, қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва инчунин гирифтани кумаки иқтисодию сиёсӣ аз кишварҳои хориҷӣ, Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон огоҳинома ва ё Прокурори генералии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи қатъ намудани фаъолияти ғайриқонунӣ амрномаи хаттӣ мебарорад. Агар ҳизб дар муҳлати даҳ рӯз талабхоро дар бораи қатъ намудани фаъолияти ғайриқонунӣ иҷро накунад, фаъолияти вай мумкин аст бо қарори Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба муҳлати то шаш моҳ боздошта шавад.

Фаъолияти ҳизби сиёсӣ мумкин аст бо қарори Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон тибқи асосҳои пешбиниамудаи қонун манъ карда шавад.

Мувофиқи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ» дар сурати аз тарафи иттиҳодияи ҷамъиятӣ риоя накардани муқаррароти Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва содир намудани амалҳои мухолифи мақсадҳои оинномавӣ Прокурори генералии Ҷумҳурии Тоҷикистон ё прокурорҳои тобеи он ба мақомоти роҳбарикунандаи иттиҳодияи мазкур дар бораи бетаъхир бартараф намудани қонуншиканӣ амри хаттӣ ва ба мақомоти бақайдгиранда огоҳиномаи хаттӣ фиристода, муҳлати бартараф намудани онҳоро муқаррар менамояд.

Агар дар муҳлати муайяншуда қонуншиканиҳое, ки асоси баровардани амри хаттӣ ё огоҳиномаи хаттӣ гаштаанд, бартараф карда нашаванд, Прокурори генералии Ҷумҳурии Тоҷикистон ё прокурорҳои тобеи он ё мақомоти бақайдгиранда ҳуқуқ доранд ба суд бо аризаи даъвогӣ дар хусуси боздоштани фаъолияти иттиҳодияи ҷамъиятӣ муроҷиат намояд. Дар ин маврид суд метавонад фаъолияти иттиҳодияи ҷамъиятиро ба муҳлати то се моҳ боздорад.

Бо асосҳои пешбинишудаи моддаи 37 Қонуни мазкур мумкин аст ғайриқонунии иттиҳодияи ҷамъиятӣ барҳам дода ё манъ карда шавад.

Ариза дар бораи барҳамдиҳии иттиҳодияи ҷамъиятӣ аз тарафи мақомоти бақайдгиранда ё Прокурори генералии Ҷумҳурии Тоҷикистон ё прокурорҳои тобеи он ба суд пешниҳод карда мешавад. Барҳамдиҳии иттиҳодияи ҷамъиятӣ бо ҳалномаи суд маънои онро дорад, ки ғайриқонунии иттиҳодияи ҷамъиятӣ, сарфи назар аз мавҷудияти бақайдгирии давлатии он, манъ карда мешавад, инчунин асос барои барҳамдиҳии ҳамаи шахсони ҳуқуқии таъсисдодаи он, баромадан аз ҷамъияту ширкатҳои хоҷагидор ё қатъ гардидани иштироки он дар ғайриқонунии дигар шахсони ҳуқуқӣ мегардад.

22. Аз муқаррароти қисми 5 моддаи 8 Конститутсия бармеояд, ки таъсис ва ғайриқонунии иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ва ҳизбҳои сиёсӣ, ки наҷодпарастӣ, миллатгароӣ, хусумат, бадбинии иҷтимоӣ ва мазҳабиро тарғиб мекунад ва ё барои бо зӯри сарнагун кардани сохтори конституционӣ ва ташкили гурӯҳҳои мусаллаҳ даъват менамоянд, манъ аст.

Ба суд, судяҳо ҳангоми баррасии парвандаҳо зарур аст, тамоми далелҳои пешниҳодшударо, ки шаҳодати мақсаду ҳадаф, ғайриқонунии аслии иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ва ҳизбҳои сиёсӣ мебошанд, дақиқ мавриди санҷиш қарор дода, ба ҷоизӣ, эҳтимолият, саҳеҳ будани ҳар як далел дар алоҳидагӣ, инчунин кифоя будан ва алоқамандии далелро дар маҷмӯъ баҳо диҳанд.

23. Мутобиқи моддаи 29 Конститутсия шаҳрванд ҳуқуқ дорад, дар маҷлис, гирдиҷамоӣ, намоиш, раҳпаймоии осоишта, ки қонун муқаррар кардааст, ширкат варзад. Ҳеч касро ба ин тадбирҳо маҷбуран ҷалб кардан мумкин нест.

Мувофиқи моддаи 1 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маҷлисҳо, гирдиҷамоӣҳо, намоишҳо ва раҳпаймоӣҳо» давлат ҳуқуқи шаҳрвандонро барои ташкил кардан ва гузаронидани ҷорабиниҳо ва дар онҳо иштирок карданро бо роҳҳои зерин кафолат медиҳад:

- ба ихтиёри шаҳрвандон ва иттиҳодияҳои онҳо беподош гузоштани хиёбонҳо, майдонҳо, боғҳо, гулгаштҳо ва дигар ҷойҳои кушод;

- интишори маълумот ба воситаи мақомоти давлатии матбуот, телевизион, радио ва дигар воситаҳои аудиовизуалӣ;

- мусоидат аз тарафи мақомоти ҳокимияти давлатӣ ва шахсони мансабдор дар кори гузаронидани чорабиниҳои оммавӣ.

Диққати суд, судяҳо ба он ҷалб карда шавад, ки қарор дар бораи гузаронидан ва манъ кардани гузаронидани чорабиниҳо мутаносибан аз тарафи Раиси Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон, вилоят, шаҳр, ноҳия дар муддати 3 рӯз бо асосҳои дар қонун пешбинигардида қабул карда мешавад. Аз болои қарор дар бораи манъ кардани гузаронидани чорабиниҳо аз ҷониби ташкилкунандагон мувофиқи тартиби пешбиниамудаи қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон мумкин аст ба суд шикоят намоянд. Шикоят аз тарафи судя бояд дар муҳлати се рӯз баррасӣ гардад.

Барои вайрон кардани тартиби ташкил ва гузаронидани маҷлис, гирдиҳамоиҳо, намоиш, роҳпаймоиҳо ва пикетгузорӣ дар моддаи 160 КҶ ва барои ғайриқонунӣ монеъ шудан ба гузаронидани маҷлис, гирдиҳамоӣ, намоиш, роҳпаймоӣ, пикетгузорӣ ё иштирок дар онҳо бошад дар моддаи 161 КҶ ҷавобгарии ҷиноятӣ пешбинӣ шудааст.

Моддаи 106 Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон (минбаъд КҶМ) барои риоя накардани қонунгузорӣ дар бораи маҷлисиҳо, гирдиҳамоиҳо, намоишҳо ва роҳпаймоиҳои ороишта ҷавобгарии маъмуриро пешбинӣ намудааст.

24. Мувофиқи моддаи 30 Конститутсия ба ҳар кас озодии сухан, нашр, ҳуқуқи истифодаи воситаҳои ахбори кафолат дода мешавад.

Таблиғот ва ташвиқоте, ки бадбинӣ ва хусумати иҷтимоӣ, наҷодӣ, миллӣ, динӣ ва забониро бармеангезанд, манъ аст.

Сензураи давлатӣ ва таъқиб барои танқид манъ аст.

Номгуӣ маълумотҳоеро, ки сирри давлатӣ доранд, қонун муайян мекунад.

Асоси фаъолияти ташкилию ҳуқуқии матбуоти даврӣ ва дигар воситаҳои ахбори омма, муносибатҳои, ки бинобар мансуб будани ин ё он маълумот ба сирри давлатӣ, инчунин асосҳои сиёсати давлат дар соҳаи махфияти маълумоте, ки дорони сирри давлатӣ мебошад бо Қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи матбуоти даврӣ ва дигар воситаҳои ахбори омма», «Дар бораи телевизион ва радиошунавонӣ», «Дар бораи ҳуқуқи дастрасӣ ба иттилоот», «Дар бораи иттилоот», «Дар бораи таъбу нашр», «Дар бораи сирри давлатӣ» ва ғайра ба танзим дароварда шудаанд.

Барои монёъ шудан ба фаъолияти қонунии касбии журналистон бо моддаи 162 КҶ ҷавобгарии ҷиноятӣ, барои монёъ шудан ба иҷрои вазифаҳои хизмати шахсони салоҳиятдори мақомоти ваколатдори давлатии соҳаи алоқа ва иттилоот дар моддаи 368 КҶМ ва риоя накардани қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи воситаҳои ахбори омма дар моддаи 373 КҶМ ҷавобгарии маъмури пешбинӣ гардидааст.

25. Мувофиқи моддаи 32 Конститутсия ҳар кас **ҳуқуқ** дорад соҳиби моликият ва мерос бошад.

Ҳеч кас **ҳуқуқ** надорад ҳуқуқи шахсро ба моликият бекор ва маҳдуд кунад. Молу мулки шахсро барои эҳтиёҷоти ҷамъият фақат дар асоси қонун ва розигии соҳиби он бо пардохти арзиши пуррааш давлат гирифта метавонад.

Суд, судяҳо бояд дар назар дошта бошанд, ки ҳуқуқ ба моликият аз ҳуқуқҳо оид ба бадастовардан, истифода бурдан ва ихтиёрдорӣ намудани молу мулк аз ҷониби соҳиби он иборат мебошад.

Ҳуқуқ ба моликият эътироф ва бо қонун ҳифз карда мешавад. Соҳибмулк ҳуқуқ дорад моликияташро бо роҳи ҳуқуқӣ, ки қонунгузории ҷумҳури пешбинӣ намудааст, ҳифз намояд.

Тартиби ҳифзи ҳуқуқи моликият дар боби 19 Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон (минбаъд КГ) муайян шуда, барои ҷиноятҳо ба муқобили моликият бошад дар боби 26 КҶ ҷавобгарии ҷиноятӣ пешбинӣ гардидааст.

Мерос ин гузаштани моликияти шахрванди фавтида ба дигар шахсон мебошад, бинобар ин ҳуқуқ ба мерос меъёри қатъӣ (мутлақо) мебошад. Ба шахрвандон ягон гуна аҳдҳо, ки ба бегонақунии молу мулки онҳо равона шудааст, дар сурати фавтиданашон иҷозат дода намешавад.

26. Мувофиқи моддаи 33 Конститутсия давлат оиларо ҳамчун асоси ҷамъият ҳимоя мекунад.

Ҳар кас ҳуқуқи ташкили оила дорад. Мардон ва занон, ки ба синни никоҳӣ расидаанд, ҳуқуқ доранд озодона ақди никоҳ банданд. Дар оиладорӣ ва бекор кардани ақди никоҳ зану шавҳар баробарҳуқуқанд.

Бисёрникоҳӣ манъ аст.

Ин муносибатҳои ҳуқуқиро қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи оила, ки бо зарурати мустаҳкамии оила, бунёди муносибатҳои оилавӣ дар заминаи меҳру муҳаббат ва

эҳтироми якдигар, ёрии ҳамдигарӣ ва масъулиятшиносӣ дар назди оила, тамоми аъзоёни он, нораво будани даҳолати дигар шахс ба корҳои оила, таъмини беамонияти ба амалбарории ҳуқуқи ҳар як аъзои оила ва иҷрои уҳдадорихо, имконияти ҳифзи судии онҳо асос меёбад, ба танзим даровардааст.

Тибқи талаботи моддаи 1 Кодекси оилаи Ҷумҳурии Тоҷикистон (минбаъд КО) танҳо он ақди никоҳе эътироф карда мешавад, ки дар мақомоти давлатии сабти асноди ҳолати шахрвандӣ ба ҷо оварда шудааст. Ақди никоҳе, ки бо расму оини динӣ сурат гирифтааст, эътибори қонунӣ надорад. Танзими муносибатҳои оилавӣ дар асоси принципҳои ихтиёрӣ будани ақди никоҳи марду зан, баробарии ҳуқуқи зану шавҳар дар оила, ҳалли масъалаҳои дохилиоилавӣ дар асоси мувофиқаи тарафҳо, афзалияти тарбияи кӯдакон дар оила, ғамхорӣ нисбати некӯаҳволӣ ва рушди камоли онҳо, таъмини бештари ҳифзи ҳуқуқи манфиатҳои аъзои ноболиғ ва ғайриқобили меҳнати оила сурат мегирад.

Ҳуқуқи шахрвандон дар оила дар асоси қонунгузорӣ дар бораи оила ва дар ҳадде, ки бо мақсади муҳофизати ҳуқуқ, манфиатҳои қонунӣ, ахлоқ, саломатии дигар аъзои оила ва шахрвандон зарур мебошад, маҳдуд карда мешавад.

Бояд дар назар дошт, ки барои ба шавҳар додан ва бастанӣ ақди никоҳ дар ҳаққи шахси ба синни никоҳӣ нарасидааст ҷавобгарии ҷинояти мутаносибан бо моддаҳои 168 ва 169 КҶ пешбинӣ шудааст.

Меъёри конститутсионӣ, ки бисёрникоҳиро манъ кардааст бо ҷавобгарии пешбининамудаи Кодекси ҷинояти барои дузанагӣ ё серзанагӣ таъмин мегардад (моддаи 170 КҶ).

27. Мутобиқи моддаи 34 Конститутсия модару кӯдак таҳти ҳимоя ва ғамхорӣ маҳсули давлатанд.

Падару модар барои таълиму тарбияи фарзандон ва фарзандони болиғу қобили меҳнат барои нигоҳубин ва таъминоти иҷтимоии падару модар масъул мебошанд.

Давлат барои ҳифзи кӯдакони ятим, маъҷуб ва таълиму тарбияи онҳо ғамхорӣ менамояд.

Принсипи конститутсионӣ оид ба ҳифзи модар ва кӯдак натавонанд бо қонунгузориҳои оилавии ҷумҳурӣ, балки бо дигар соҳаҳои қонунгузорӣ (гражданинӣ, ҳифзи иҷтимоӣ, меҳнат, манзил,

чиноятӣ. ҳифзи саломатӣ ва дигар санадҳои меъёри ҳуқуқӣ) низ таъмин мегардад.

Тибқи талаботи моддаи 8 ҚО ҳифзи ҳуқуқҳои оилавӣ аз тарафи суд, мақомоти васојату парасторӣ, сабти асноди ҳолати шахрвандӣ ва мақомоти дигари давлатӣ бо тартиби пешбиниамудаи моддаҳои дахлдори ҚО сурат мегирад.

Таваҷҷуҳи мақомоти таъқиби чиноятӣ, суд, судяҳо ба он равона карда шавад, ки баҳри ҳимояи ҳуқуқҳои оилавӣ дар моддаҳои 174-178 ҚЧ ҷавобгарии чиноятӣ барои иҷро накардани уҳдадорӣ оид ба тарбияи ноболиғ, иҷрои номатлуби уҳдадорӣ оид ба таъмини бехатарии ҳаёт ва саломатии кӯдакон, сӯиистифода аз ҳуқуқи васӣ ё парастор, бадқасдона саркашӣ намудани падару модар аз таъминоти фарзандон ва бадқасдона саркашӣ намудани фарзандон аз таъминоти падару модари ғайри қобили меҳнат пешбинӣ шудааст.

Мутобиқи талаботи қисми 2 моддаи 5 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи масъулияти падару модар дар таълиму тарбияи фарзанд» вазифаи падару модар фароҳам овардани шароити моддӣ, молиявӣ, маънавӣ ва равонӣ дар таълиму тарбияи дурусти фарзанд мебошад.

Кафолати конститутсионӣ барои ҳифзи кӯдакони یتим ва маъҷуб, таълиму тарбияи онҳо аз ҷониби давлат дар қисми 3 моддаи 5 ин Қонун низ инъикос ёфтааст, ки тибқи, он давлат барои таълиму тарбия ва ҳифзи кӯдакони یتим ва маъҷуб ғамхорӣ намуда, ба онҳо шароити мусоид фароҳам меорад.

Ҳар як кӯдак ба қадри имкон ҳуқуқи дар оила зистан ва тарбия ёфтано дорад. Бинобар ин Кодекси оила афзалияти шакли тарбияи оилавии кӯдаконеро, ки бе парастории падару модар мондаанд, муқаррар намудааст (моддаи 124 ҚО).

Ҳуқуқи кӯдак оид ба тарбияи оилавӣ дар сурати бе парастории падару модар мондан аз тарафи мақомоти васојату парасторӣ таъмин мегардад, ки ҳангоми интиҳоби шакли ҷобачокунии чунин кӯдак афзалиятро пеш аз ҳама ба интиҳоби шакли тарбияи оилавӣ медиҳад: ба фарзандхондӣ, парасторӣ супурдани кӯдак. Танҳо ҳангоми вучуд надоштани имконияти супурдани кӯдак ба оила қонун иҷозат медиҳад, ки ӯ ба тамоми намудҳои муассисаҳои барои кӯдакони یتим ё кӯдаконе, ки бе парастории падару модар мондаанд (муассисаҳои тарбиявӣ,

табобатӣ, ҳифзи иҷтимоии аҳоли ва дигар, айнан ба амсоли хамин муасисаҳо), чойгир карда шавад.

Ҳангоми ҷобачокунии кӯдак бояд баромади этникии кӯдак, мансубияти динӣ ва фарҳангӣ, забони модарӣ, имконияти таъмини идомати тарбия ва таълим ба назар гирифта шавад.

Комиссияҳои оид ба ҳуқуқи кӯдак, мақомоти сабти асноди ҳолати шахрвандӣ, мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ, мақомоти васоюту парасторӣ бояд назорати минбаъдаро аз болои шароити таъминот, таълиму тарбияи онҳо ба амал бароранд.

Ҷаъолияти дигарон ба ғайр аз мақомоти васоюту парасторӣ, шахсони ҳуқуқӣ ва инфиродӣ оид ба муайян кардану ҷобачокунии кӯдаконе, ки бе парастории падару модар мондаанд, манъ аст (моддаи 122 КО).

28. Тибқи моддаи 35 Конститутсия ҳар кас ба меҳнат, интиҳоби касбу кор, ҳифзи меҳнат ва ҳимояи иҷтимоӣ ҳангоми бекорӣ ҳақ дорад. Музди кор аз ҳадди ақалли музди меҳнат набояд кам бошад.

Дар муносибатҳои меҳнатӣ ҳама гуна маҳдудият манъ аст. Барои иҷрои кори якхела музди баробар дода мешавад.

Ҳеҷ кас ба меҳнати маҷбурӣ ҷалб карда намешавад, ба истиснои мавридҳои, ки қонун муайян кардааст.

Дар корҳои вазнин, зеризаминӣ ва шароити меҳнаташон зарарнок истифодаи меҳнати занон ва ноболиғон манъ аст.

Ин кафолатҳои конституционӣ бо Кодекси меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон (минбаъд КМ) ба танзим дароварда мешавад, ки кафолати ҳуқуқи меҳнати шахрвандонро муқаррар намуда, барои таъмин кардани манфиатҳои қонунии кормандон, корфармоён ва давлат равона шудааст.

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мусоидат ба шуғли аҳоли» муайян намудааст, ки шахрвандон ҳуқуқи истисноии ихтиёрдорӣ намудани қобилияти худро ба меҳнати истехсолӣ ва эҷодӣ дошта метавонанд, ҳар гуна ҷаъолияти аз ҷониби қонунгузорӣ манънашударо иҷро наоянд.

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муҳофизати меҳнат» кафолати ҳуқуқҳои кормандонро оид ба муҳофизати меҳнат муқаррар намудааст, инчунин бо кодексҳои меҳнат (боби 12 КМ), граждонӣ (моддаҳои 1083-1084, 1102 ва 1115 КГ), ҷиноятӣ (моддаҳои 153-155 КҶ), Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии

Ҷумҳурии Тоҷикистон (моддаҳои 94-105 КҲМ) ва дигар санадҳои меъри ҳуқуқӣ ҳуқуқҳои корманд ҳифз мегардад.

29. Моддаи 36 Конститутсия муқаррар кардааст, ки ҳар кас ба манзил ҳуқуқ дорад. Ин ҳуқуқ бо роҳи сохтмони манзили давлатӣ, ҷамъиятӣ, кооперативӣ ва хусусӣ таъмин карда мешавад.

Дикқати суд, судяҳо ба он ҷалб карда шавад, ки шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳуқуқ доранд тибқи тартиби муқарраргардида дар биноҳои фонди манзили давлатӣ ё ҷамъиятӣ ва ё дар кооперативҳои манзилию сохтмонӣ хона гиранд, биноҳои истиқоматии шахсӣ, қисми хона ё квартирахоро дар биноҳои фонди давлатӣ ва ҷамъиятӣ дошта бошанд.

Ҳеч касро бидуни асос ва хилофи тартиби муқаррарнамудаи қонунҳо аз хонаи ишғолнамудааш берун кардан ва ё маҳдуд кардани ҳуқуқи истифодаи манзил аз ҷониби онҳо мумкин нест. Татбиқи ҳуқуқи манзил хилофи таъиноти он ё бо вайрон намудани ҳуқуқи дигар шаҳрвандон, инчунин ҳуқуқҳои ташкилотҳои давлатию ҷамъиятӣ манъ аст.

Шахсоне, ки барои риоя накардани тартиби ба навбат гирифтани шаҳрвандоне, ки барои манзили истиқоматӣ ва беҳтар кардани шароити зисти худ эҳтиёҷ доранд, аз қайд баровардан, риоя накардани муҳлати маскун кардани шаҳрвандон дар бино ва манзилҳои истиқоматӣ гунаҳгор мебошанд, ба ҷавобгарии маъмури кашида мешаванд (моддаи 448 КҲМ).

30. Мутобиқи моддаи 37 Конститутсия шаҳрванд ҳуқуқи истироҳат дорад. Ин ҳуқуқ бо роҳи муқаррар кардани ҳафта ва рӯзи корӣ, рухсатии ҳарсолаи **пардохтшаванда**, рӯзҳои ҳарҳафтаинаи истироҳат ва шароитҳои дигаре таъмин карда мешавад, ки қонун муайян кардааст.

Таваҷҷуҳи мақомоти таъкиби ҷиноятӣ, суд, судяҳо ба он равона карда шавад, ки тибқи қонунгузориҳои меҳнат вақти дамгирӣ вақте мебошад, ки корманд дар давоми он аз иҷрои уҳдадориҳои меҳнатӣ озод буда, онро мувофиқи хоҳишаш барои қонун намудани манфиатҳои худ ва барқарор сохтани қобилияти меҳнатиаш истифода мебарад. Кормандон ба рухсатии меҳнати ҳарсолаи пардохтшаванда ва рухсатиҳои иҷтимоӣ ҳуқуқ доранд. Иваз кардани рухсатӣ ба ҷуброни пулӣ мумкин нест, ба ғайр аз ҳолатҳои, ки корманди аз кор озодшуда рухсатиашро истифода набурда бошад. Аз рухсатӣ бозхондан танҳо бо розигии корманд

мумкин аст. Аз рухсатӣ бозхондани кормандони аз ҳаждахсола хурд ва кормандоне, ки дар шароити барои саломатӣ зараровар ё хавфнок ва вазнини меҳнат кор мекунанд ё корашон хусусияти махсус дорад, ҳамчунин дигар шахсон дар ҳолатҳои дар қонунгузорӣ пешбинишуда мумкин нест (боби 7 КМ).

Барои беасос надодани рухсатии меҳнатӣ ба кормандон, инчунин таъмин накардани дигар кафолатҳои дар қонунгузорию Қумҳурии Тоҷикистон дар бораи меҳнат муқарраргардида, дар моддаи 94 КҲМ ҷавобгарии маъмурии пешбинӣ шудааст.

31. Мутобиқи моддаи 39 Конститутсия ҳар шахс дар пиронсолӣ, ҳангоми беморӣ, маъҷубӣ, гум кардани қобилияти кор, маҳрум шудан аз сарпараст ва мавридҳои дигаре, ки қонун муайян кардааст, кафолати таъмини иҷтимоӣ дорад.

Асосҳои ташкилӣ-ҳуқуқии танзими давлатии суғуртаи нафақавии ҳатмии шаҳрвандони Қумҳурии Тоҷикистон, ҳуқуқу уҳдадорӣҳои мақомоти давлатӣ, шахсони воқеию ҳуқуқӣ, тартиби таъин ва пардохти нафақаҳои суғуртавӣ ва давлатӣ, сарчашмаҳои маблағгузорию онҳо, инчунин асосҳои таъмини ҳифзи иҷтимоии маъҷубон, ба онҳо фароҳам овардани имконияти баробари зиндагӣ ва ҳамгирӣ бо ҷомеаю Қонунҳои Қумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи таъмини нафақаи шаҳрвандони Қумҳурии Тоҷикистон», «Дар бораи нафақаҳои суғуртавӣ ва давлатӣ», «Дар бораи хизматрасонии иҷтимоӣ», «Дар бораи суғуртаи тиббӣ дар Қумҳурии Тоҷикистон» ва ғайра муайян ва ба танзим даровардаанд.

Диққати мақомоти таъқиби ҷиноятӣ, суд, судяҳо ба он ҷалб карда шавад, ки барои вайрон кардани қонунҳои меҳнат, напардохтани музди меҳнат, нафақа, стипендия, ёрдампулӣ ё дигар пардохтҳо, вайрон кардани қоидаҳои муҳофизати меҳнат ҷавобгарии ҷиноятӣ (моддаҳои 153-154 КҶ), барои саривақт напардохтани музди меҳнат, нафақа, стипендия, кӯмакпулӣ, ҷубронпулӣ ва дигар пардохтҳои иҷтимоӣ ва дидаю доништа додани маълумоти бардурӯғ ҳангоми таъин намудани кӯмакпулии иҷтимоии давлатӣ ҷавобгарии маъмурии пешбинӣ шудааст (моддаҳои 134 ва 140 КҲМ).

32. Мутобиқи моддаи 41 Конститутсия ҳар шахс ҳуқуқи таҳсил дорад. Таълими умумии асосӣ ҳатмист. Давлат таълими умумии асосии ҳатмии роӣгонро дар муассисаҳои таълимии давлатӣ кафолат медиҳад.

Шахс дар доираи муқаррарнамудаи қонун дар муассисаҳои таълимии давлатӣ метавонад ба таври роӣгон таълими миёнаи умумӣ, ибтидоии касбӣ, миёнаи касбӣ ва олии касбӣ гирад.

Сиёсати давлат дар соҳаи маориф ва илм яке аз афзалияттарин самтҳои сиёсати иҷтимоии Ҷумҳурии Тоҷикистон дониста шуда, барои ба амалбарории он давлат сохтори маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистонро таъсис додааст, ки ҳуқуқи шаҳрвандонро ба таҳсил таъмин месозад.

Бояд дар назар дошт, ки дар муассисаҳои таҳсилӣ ташвиқу тарғибот, таъсис ва фаъолияти сохторҳои хизматҳои сиёсӣ, ҳаракатҳои ҷамъиятӣ-сиёсӣ ва динӣ манъ карда шудааст.

Ҳуқуқ ба таҳсил бо Қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф», «Дар бораи таҳсилоти ибтидоии касбӣ», «Дар бораи таҳсилоти олии касбӣ ва таҳсилоти касбии баъд аз муассисаи олии таълимӣ» ва дигар қонунҳо ба танзим дароварда шудааст.

Бо Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи масъулияти падару модар дар таълиму тарбияи фарзанд» масъулияти падару модар, омӯзгор, давлат ва ҷомеа дар таълиму тарбияи кӯдакон дар рӯҳияи инсондӯстӣ, ватандӯстӣ, эҳтироми арзишҳои миллӣ, умумибашарӣ ва фарҳангӣ, инчунин ҳифзи ҳуқуқу манфиати кӯдакон пурзӯр карда шудааст.

Барои аз тарафи падару модар ё дигар намоёндагони қонунии ноболиғон иҷро накардани уҳдадорӣҳои парасторӣ, тарбиявӣ, таълимӣ, ҳимояи ҳуқуқ ва манфиатҳои ноболиғон, сӯиистифода аз ҳуқуқи васӣ ё парастор, риоя накардани тартиб ё муҳлати пешниҳоди маълумот дар бораи ноболиғоне, ки барои фаро гирифтани ба тарбияи оила, таҳти васоят ё ба муассисаи кӯдакони ятим ё бепарастор эҳтиёҷ доранд, кирдорҳои ғайриқонунии фарзандхондӣ, таҳти васоят ё ба оилаи қабулкунанда додани кӯдак, ба роҳ мондани фаъолияти таблиғотӣ ва маърифатии иттиҳодияҳои динӣ дар муассисаҳои томақтабӣ, таҳсилоти миёнаи умумӣ, ибтидоии касбӣ, миёнаи касбӣ ва олии касбӣ, ҷавобгарии маъмурӣ (моддаи 90-93, 474³ КҲМ), барои монев шудан ба гирифтани таҳсилоти ҳатмии умумии асосӣ (нуҳсола) бошад, ҷавобгарии ҷиноятӣ (моддаи 164 КҶ) пешбинӣ шудааст.

33. Мутобиқи моддаи 43 Конститутсияи ҳифзи Ватан, ҳимояи манфиати давлат, таҳкими истиқлолият, амният ва иқтисоди муқаддаси шаҳрванд аст.

Тартиби хизмати ҳарбиرو қонун муайян мекунад.

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи уҳдадории умумии ҳарбӣ ва хизмати ҳарбӣ» тартиби хизмати ҳарбиرو муайян кардааст.

Дар боби 33 КЧ барои ҷиноятҳо ба муқобили хизмати ҳарбӣ ҷавобгарии ҷиноятӣ пешбинӣ шудааст.

34. Моддаи 44 Конститутсия муқаррар намудааст, ки ҳифзи табиат, ёдгориҳои таърихиву фарҳангӣ вазифаи ҳар як шахс аст.

Ба ҳифзи табиат аҳамияти махсус дода, қонунгузор барои вайрон кардани он ҷавобгарии маъмурӣ (боби 9-15 КҶМ) ва ҷиноятӣ (боби 24 КЧ) пешбинӣ намудааст.

35. Мақомоти таъқиби ҷиноятиро, ки тафтиши парвандаҳои ҷиноятӣ ба зиммаи онҳост ва кормандони мақомоти амаликунандаи фаъолияти оперативӣ-ҷустуҷӯиро зарур аст, ки баҳри таҳкими қонуният, ҳифзи ҳуқуқу озодиҳои конститусионии шаҳрвандон, эҳтироми шаъну шарафи шахс, риояи дахлнопазирии шахсият ва манзил тамоми чораҳои пешбининамудаи қонунро андешанд, ҳангоми пешбурди таҳқиқи тафтиши пешакӣ ҳолатҳои корро ҳамаҷониба, пурра ва холисона муайян намоянд.

36. Ҳангоми баррасии парвандаҳои граждани, оилавӣ, ҷиноятӣ ва ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ, диққати суд, судяҳо ба зарурияти қатъиян риоя намудани меъёрҳои Конститутсия, ки ба ҳифзи ҳуқуқу озодиҳои инсон ва шаҳрванд равона гардидааст, ҷалб карда шавад. Агар ҳангоми баррасии парванда вайронкунии ҳуқуқ ва озодиҳои инсонро шаҳрванд, инчунин риоя накардани муқаррароти қонун ошкор гардад, суд, судя метавонад нисбати шахсе, ки ба ин қонунвайронкуниҳо роҳ додааст, таъиноти (қарори) хусусӣ барорад.

37. Ба Маркази таълимии **судяҳои назди Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон** тавсия дода шавад, ки ба барномаҳои таълимии тақмили ихтисоси судяҳо машғулиятҳои махсус, ки ба татбиқи меъёрҳои Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳангоми амалӣ намудани адолати судӣ бахшида шудаанд, ворид карда шаванд.

38. Қарори Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 2 октябри соли 2003 №15 «Дар бораи минбаъд ташаққул додани фаъолияти судӣ дар партави тағйиротҳо, иловаҳо ба Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз эътибор соқит дониста шавад.

Раиси Пленум
Раиси Суди Олии
Ҷумҳурии Тоҷикистон

Абдуллозода Н.

Котиби Пленум
Судяи Суди Олии
Ҷумҳурии Тоҷикистон

Ҳакимова С.А